

Premise academice ale culturii de securitate și intelligence

conf. univ. dr. Ella Magdalena CIUPERCĂ
Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”
e-mail: ellaciuperca@yahoo.com

Abstract

In an extremely fragmented and divided postmodern age, as the contemporary one is, the narrowness of mind and the inertia of thoughts, accepted in another century, may be genuine threats to national security of any country. Although such an accusation may seem unsubstantiated or exaggerated, the explanation is simple: the inability to be in harmony with "the spirit of the time", the lack of an adequate response to everyday events, wheather exceptional or not, hanging upon the same previously tested behavioural patterns may be inappropriate in a society primarily defined by its accelerating rhythm of changes and will certainly trigger disasters. This is the main argument which advocates for the need to articulate a specific domain of intelligence and start building a strong security culture among citizens. A major role, in this context, belongs to the academic environment.

Keywords: intelligence, security, intelligence studies, security culture.

Introducere

Dezbaterea de idei referitoare la semnificația și interdependențele unor termeni precum securitate, intelligence, spirit civic, relații internaționale, responsabilitate socială a devenit, în epoca de după Războiul Rece și în contextul unei societăți informaționale în permanentă expansiune, o constantă a mediului de analiză, fie acesta academic, jurnalistic sau de nivel comun.

Interesul suscitât de această problemă este însă doar o imagine în oglindă și o măsură a modului în care sunt percepute efectele posibile ale unei proaste gestionări a acestor relații sau, chiar, a unei insuficiente sau ineficiente exploatări a dimensiunilor pe care acestea le oferă.

Fragmentarea specifică epocii postmoderne permite interpretări diverse, combinații și recombinații multiple ale acestor problematici; dar, în

contextul de necesitate imperioasă a unei originalități specifice și a unor spirite analitico-sintetice de anvergură capabile să cuprindă întreaga pleiadă de intersecții conceptual pragmatice și de efecte circumscrise, îngustimea spiritului și inerțialitatea unor tipare de gândire specifice unui alt veac pot constitui, în sine, veritabile amenințări la adresa siguranței naționale ale unei țări.

Acuzația poate părea nefundamentată sau exagerată, dar explicațiile sunt simple: incapacitatea de a fi în acord cu „spiritul timpului”, lipsa de reacție adecvată la evenimentele cotidiene, excepționale sau nu, agățarea cu obstinență de tipare anterior probate, dar poate depășite într-o societate definită în primul rând prin accelerarea geometrică a ritmului schimbărilor pot constitui cauze ale declanșării unor catastrofe.

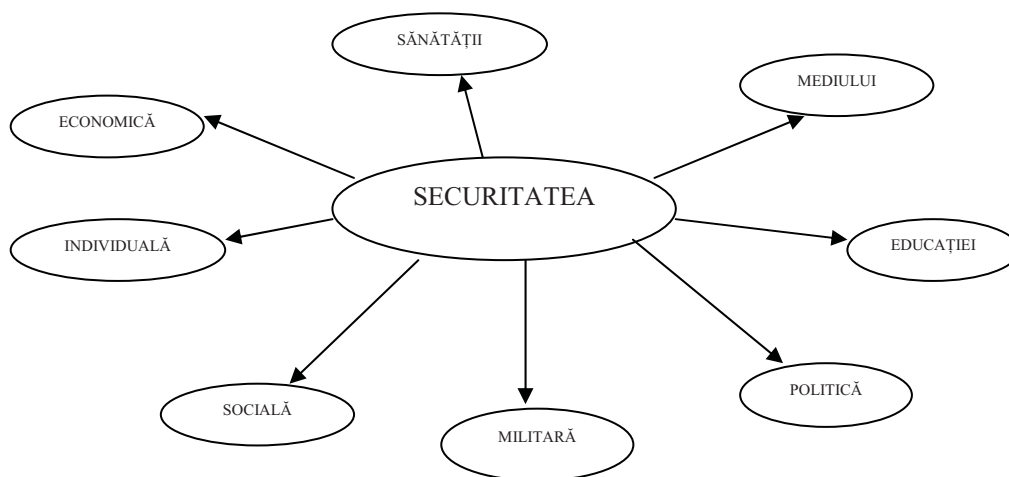
Securitate și intelligence în sec. XXI

Expansiunea domeniului securității este un parametru important al acestei noi situații. Înțelesurile acestui termen au cunoscut de-a lungul timpului traiectorii relativ schimbătoare, în funcție de epoca la care ne raportăm, fiind derivate din specificul contextelor sociale și istorice corespunzătoare. Diferențele cele mai importante au fost determinate de ierarhia valorilor specifică societății în discuție (accentul pus pe individ, grup, națiune sau mapamond) și de modalitățile diferite de asigurare a securității.

După Războiul Rece abordarea tradițională a securității a cunoscut o transformare structurală profundă. Suflul postmodernist s-a făcut simțit și în această zonă: școlile de gândire tradiționale s-au unificat, amenințările anterioare s-au metamorfozat în riscuri de securitate, iar domeniul securității s-a extins, înglobând în cuprinderea sa mai multe sfere ale socialului.

Prin urmare, în ciuda faptului că pentru o perioadă foarte îndelungată componenta militară a securității a fost cea mai importantă dimensiune a acesteia, evoluțiile globale recente au trecut o astfel de abordare în desuetitudine, iar aspectele politice, economice, sociale și de mediu specifice securității au fost tot mai accentuate (Buzan, 2000).

În actuala schemă a securității sunt incluse noțiuni precum națiune, identitate, religie, antiterorism, iar abordarea acestora este realizată pe sectoare (politic, militar, economic, societal, de mediu), pe complexe de securitate regionale, pe regimuri de securitate internaționale în cadrul global al sistemului internațional ca întreg.

În prezent, cele mai importante amenințări la adresa securității sunt preponderent de tip nonmilitar: guvernarea incompetentă, corupția, crima organizată, insecuritatea granițelor, traficul și comerțul ilegal (de arme, droguri, contrabanda, traficul de persoane), migrația ilegală, conflictul etnic și religios, proliferarea armelor de distrugere în masă, diminuarea resurselor naturale (ex. apa, petrolul) și, desigur, terorismul.

Securitatea unei comunități este evaluată pe baza unor indicatori precum securitatea economică (accesul la resurse, finanțe și piețe, în vederea asigurării/menținerii unui nivel acceptabil de bunăstare și putere a statului), a hranei, sănătății, mediului (contracurarea efectelor schimbărilor climatice, prevenirea pierderii biodiversității, a epuizării resurselor naturale, diminuarea poluării de orice fel), comunității, educației, securitatea personală, politică (stabilitatea organizațională a statelor, a sistemelor de guvernare și a ideologiei care le legitimează), militară (capacitatea statului de a dispune de un potențial militar ofensiv și defensiv în măsură să răspundă nevoilor sale de apărare și să asigure, în același timp, descurajarea potențialilor inamici), socială (protejarea și bunăstarea populației și conservarea tradițiilor de limbă, obiceiuri culturale și religioase).

Modul de abordare al intelligence-ului este, la rândul său, tributary modificărilor substanțiale pe care conceptul de securitate le-a suferit în ultimele două decenii și a faptului că, în prezent, națiunile trebuie să facă față unei game extrem de diverse de amenințări (Pherson, 2009, 9). Ca și consecință, serviciile de informații au fost nevoite să devină mai vizibile în spațiul public, iar problematica intelligence-ului a devenit din ce în ce mai prezentă în peisajul contemporan.

Intelligence: către o disciplină academică

Paradigma deschiderii, pe care serviciile de informații au fost puse în situația de a o accepta, a fost impusă pe scena publică de evoluțiile specifice epocii globalizării. Dacă pentru modelul clasic al intelligence-ului secretul, dublat de utilizarea de tehnologii costisitoare reprezintă pilonul operațional principal (Sebe, 2009), în prezent suntem martorii unor mutații fără precedent produse în sfera activităților specifice serviciilor secrete. Desecretizarea unor informații și oferirea lor către opinia publică este doar unul dintre posibilele exemple.

Gândirea academică referitoare la problematica intelligence-ului a fost, la rândul său, divizată în conformitate cu aceste evoluții. Cele două Școli importante de gândire în intelligence (*Școala Ortodoxă de gândire în intelligence* și *Școala Revizionistă de gândire în intelligence*) își dispută, argumentat, întâietatea. Așa cum sugerează și numele lor, principiile și ideile pe care le promovează sunt conforme cu epoca în care au fost generate. Școala Ortodoxă, de factură tradiționalistă, de exemplu, consideră că intelligence-ul este caracterizat de anumite patologii și pentru că este foarte greu de obținut, statul este foarte expus în cazul atacurilor surpriză. Dimpotrivă, punctul de vedere al Școlii Revizioniste este diferit în sensul că este acreditată ideea că orice atac surpriză reprezintă consecința eșecurilor anterioare ale comunității de intelligence și, prin umare, învățând din lecțiile trecutului, erorile pot fi evitate.

Pentru construirea unei paradigme bine articulate a domeniului, este necesar să se acumuleze toate punctele de vedere teoretice de acest tip. Din păcate, până în prezent, majoritatea specialiștilor au fost mai interesați de găsirea răspunsurilor la întrebarea “De ce au apărut eșecurile de intelligence?” și au fost mai puțin interesați de crearea unei paradigme de abordare a acestui domeniu.

În privința motivelor care au condus la eșecuri, practicienii cunosc foarte bine răspunsurile. Dar acest tip de cunoaștere este realizată punctual și nu într-o modalitate elaborată prin care succesele și eșecurile să fie descompuse în părți componente și generalizate, astfel încât să devină posibilă extragerea de teorii ce pot fi particularizate ulterior pentru situații foarte diferite (Honig, 2007). Studiarea științifică a acestor chestiuni ar trebui să conducă la stabilirea unor sisteme eficiente de acțiune și avertizare timpurie eficiente pentru contexte diversificate.

Directorul SRI, George Cristian Maior (2009, 5) sublinia că unul dintre motivele pentru care intelligence-ul nu s-a bucurat de recunoaștere academică până în prezent este derivat din secretivitatea presupusă de acest proces. Și totuși, acest impediment a fost depășit în epoca contemporană, datorită interesului publicului și al societății, în general, dar și pentru că organizațiile de intelligence au manifestat o mai mare deschidere și au dorit să aibă o relație mai transparentă cu beneficiarii și cu opinia publică.

Una dintre consecințele orientării către societatea civilă este o rafinare conceptuală nemaintâlnită anterior în cazul termenului de „intelligence”. În prezent, în literatura de specialitate sunt identificate și diferențiate mai multe tipuri de intelligence (http://www.knowledgeinform.com/pages/CI_Glossary.htm):

- **business intelligence-ul** este un domeniu emergent care vine în ajutorul deciziilor de afaceri prin analiza activității interne a organizației, a nevoilor consumatorilor, a procesului de decizie etc.;

- **intelligence-ul competitiv**, considerat adesea ca fiind sinonim cu business intelligence-ul, se caracterizează prin obținerea avantajului competitiv, a atuului concurențial pe piață. Include analiza deciziilor prezente și viitoare ale rivalilor, acțiunile acestora, piața, furnizorii și alte aspecte specifice domeniului. De altfel studiarea concurenților a primit încă o denumire specifică – **intelligence competitor**;

- **contraintelligence-ul** este denumit și **intelligence defensiv** și se referă la activitățile organizate destinate protejării de acțiunile de intelligence ale concurenței sau ale altui stat;

- **intelligence-ul pieței**: vizează studiarea pieței pe care operează actorul social;

- **intelligence-ul strategic** este preocupat de organizație ca sistem și vizează efecte pe termen lung determinate de activitățile acesteia;

- **intelligence-ul tactic** are obiective pe termen scurt și este direcționat asupra unor aspecte punctuale ale activității organizației;

- **intelligence-ul estimativ** vizează estimarea capabilităților sectoriale ale altui actor și are ca principal obiectiv determinarea anticipativă a reacțiilor acestuia în diferite situații;

- **intelligence-ul de avertizare** implică evaluarea amenințărilor, analiza surprizei, a eșecurilor de intelligence și a altor indicatori ai unei posibile crize (de exemplu, în urma monitorizării unui anumit teritoriu sunt identificați indicii care au potențial de a genera o criză);

- **intelligence-ul combinat** presupune conjugarea eforturilor interdepartamentale sau interministeriale pentru acoperirea unui spectru complex de subiecte.

Prin urmare, în sens larg, intelligence-ul vizează managementul datelor, informațiilor și cunoștințelor necesare pentru a realiza analize prin care se descoperă anumite fapte, evenimente în legătură cu care se dorea menținerea secretului în diferite domenii de activitate.

În timp, acest proces a cunoscut mai multe etape (Waltz, 2003, 2, *apud* Marinică, Ivan, 2009, 40):

- până în 1700, intelligence-ul era concentrat pe culegerea informațiilor prin intermediul surselor umane acoperite;

- în perioada 1700-2000, informațiile erau colectate de la distanță prin intermediul surselor tehnice;

- după 2000, activitatea de intelligence se realizează prin noduri de rețea fiind utilizate proceduri de control a acestora;

- în viitor, se preconizează că activitatea de intelligence se va derula pe bază de cunoaștere, prin activități de control a percepțiilor în scopul influențării și determinării deciziilor oamenilor.

Treptat, importanța socială a bunei funcționări a intelligence-ului a fost conștientizată de majoritatea statelor lumii, indiferent de gradul de dezvoltare al acestora. Importanța identificării oportune a diferitelor amenințări sau vulnerabilități care amenință continuitatea vieții comunității și a avertizării statului în legătură cu acestea a fost deja probată în diferite momente ale istoriei universale când intelligence-ul a făcut diferența dintre pace și război, dintre stabilitate sau criză.

În prezent, în conformitate cu paradigma transparenței serviciilor de informații, amintită anterior, se operează cu ipoteza de lucru conform căreia fiecare cetățean trebuie să cunoască sarcinile, responsabilitățile, metodele și consecințele acțiunilor specifice intelligence-ului.

Obiectivul acestei reconfigurări paradigmatică presupune, în primul rând, fundamentarea culturii de securitate, conceptualizată ca o coordonată esențială a fiecărui stat modern. De altfel, încă din 1949 Sherman Kent insista asupra necesității de a reconsidera ideea conform căreia studiile de intelligence sunt destinate doar specialiștilor din domeniu, orice cetățean putând fi considerat, din punctul său de vedere, o țință potrivită acestui tip de educație.

Evoluțiile prezentului și traiectoria pe care s-au înscris studiile de intelligence până în prezent confirmă această abordare: există o întreagă pleiadă de cărți, dicționare, enciclopedii (inclusiv *The Complete Idiot's Guide to Spies and Espionage*), articole, reviste, filme, emisiuni televizate etc. referitoare la acest subiect.

În tot mai multe state, serviciile de informații și-au înființat propriile universități și au făcut parteneriate cu instituții de educație deja recunoscute pentru înființarea unor programe de studiu în domeniul intelligence-ului și al securității. Însăși Central Intelligence Agency desfășoară conferințe și mese rotunde pe astfel de teme. Cele mai importante demersuri în această direcție sunt regăsite în Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Israel, Canada, Germania, despre care se poate afirma că au fondat adevărate centre de studiere a securității și intelligence-ului.

Aceste programe de studii sunt arhitecturate astfel încât să formeze specialiști în domeniul intelligence-ului, în domeniul ordinii publice sau în cel al securității corporatiste. Direcțiile prioritare de studiu sunt diversificate, unele axându-se pe furnizarea unei perspective istorice și teoretice, altele pe dezvoltarea unor abilități de culegere a informațiilor.

Stafford Thomas (1988, 3) diferențiază studiile de intelligence în funcție de specificul abordării care fundamentează fiecare demers de acest tip:

- abordarea funcționalistă: studiază ciclul intelligence-ului necesar unei strategii conforme cu sec. XXI, fiind interesată în special de activitățile, procesele și tehnologiile intelligence-ului;

- abordarea istoricistă/biografică: se focalizează pe studierea momentelor istoriei care au fost influențate major de produsele furnizate de intelligence, fie acestea pozitive sau negative (de exemplu, controversele referitoare la Irak, războiul din Falklands, diferite situații apărute în timpul Războiului Rece în lupta cu URSS);

- abordarea structurală: este interesată cu precădere de studierea dezvoltării instituționale a comunității de intelligence;

- abordarea politică: se referă la modul în care intelligence-ul preventiv are capacitatea de a influența deciziile factorilor politici în domeniul contraterorist sau în alte sectoare. Sunt examinate etica colectării, împărtășirii, a utilizării publice a intelligence-ului în contextul strategiilor contrateroriste.

Inițial, programele de studii în domeniul securității și intelligence-ului au fost focalizate asupra explicării teoriilor intelligence-ului și descrierii istoriei sale, concomitent cu însușirea metodele necesare în colectarea informațiilor și în analiză.

Spre deosebire de abordarea tradițională, programele de intelligence contemporane includ, cu precădere, detalierea modului în care se desfășoară colectarea informațiilor, contraspionajul, acțiunile acoperite, analiza informațiilor etc. și insistă asupra importanței includerii aplicațiilor practice și a lumii reale în planurile programelor de studii. În acest context, una dintre criticile cele mai virulente îndreptate de către Școala Revizionistă către cea Ortodoxă este că nu a acordat suficientă atenție semnalelor din teren care sugerau posibilitatea unor eșecuri de intelligence și care ar fi permis evitarea acestora dacă ar fi fost valorificate în mod eficient. Deși domeniul intelligence-ului nu prezintă încă parametri specifici unei științe, în accepțiunea clasică a termenului, o teorie a intelligence-ului ar putea fi elaborată prin sinergia optimismului revizionist și a pesimismului ortodox.

În spațiul românesc, George Maior (2009, 8) militează pentru armonizarea și complementarizarea a trei abordări de studiere a intelligence-ului – cea istorică, cea legală (raportul libertate – securitate, cu accent pe protejarea drepturilor individuale) și cea teoretică.

Inovația științifică și cercetarea fundamentală și aplicativă pot fi realizate în direcții precum: organele administrative desemnate să se ocupe de misiunile de intelligence, importanța acestor organisme în sistemul de apărare al statelor și în aparatul de securitate, competențele profesionale necesare pentru realizarea misiunilor în intelligence, modalitățile de colectare a informațiilor, evaluarea calității informațiilor, modul în care produsul de intelligence este luat în considerare sau nu de către autorități, modul în care statele informează referitor la proiectele sale militare și politice și la gradul de realizare a interesului național, gradul în care este constituită cultura de intelligence, relația între comunitate și activitatea de intelligence etc.

Admiral Lacoste sugerează, la rândul său, câteva teme principale de cercetare în intelligence: documentarea, elaborarea și luarea deciziei, abordarea metodologică a intelligence-ului, activitatea internă a serviciilor

secrete, bussiness intelligence, procesul informării și războiul informațional, criminalitatea și ordinea publică, etica și deontologia, libertățile civile, jurnalismul investigativ și cultura.

John Gannon (2008, 215) încuraja palierul decizional al comunității de intelligence să își sporească eforturile în sensul unei mai mari investiții în creșterea expertizei resurselor umane de care dispun, cu o componentă importantă în direcția dezvoltării mediului științific. Creșterea expertizei resurselor umane și parteneriatele cu lumea științifică trebuie să constituie un obiectiv principal al comunității de intelligence. Interesul crescut față de studiile de intelligence a condus la inaugurarea a foarte multe programe de nivel „bachelor” sau „master” în întreaga lume, inclusiv în spațiul românesc.

Formarea culturii de securitate în context democratic este un proces global care presupune implicarea instituțiilor specializate, dar și a mass media, precum și a cetățenilor. Țara noastră a integrat în *Viziunea Strategică 2011-2015* aspecte de acest gen în referirile la disparitatea demografică și efectele determinate de aceasta, riscurile ecologice, efectele dimensiunii științifice și tehnologice asupra securității (nanotehnologii, biotehnologii, robotică etc.), efectele volumului și vitezei de propagare a informației și a ratei de perisabilitate a informației, generalizarea utilizării inovației ca bază de evoluție a societății, schimbarea cutumelor de difuzare a informației de la modele tradiționale, preponderent ierarhice către cele mai flexibile, inclusiv în mediul virtual, includerea informației în categoria factorilor de producție, creșterea dependenței societății de tehnologie, de infrastructura și sistemele informatice și de comunicații și modul în care influențează riscurile și amenințările tradiționale.

Ca și consecință, misiunile asumate de către Serviciul Român de Informații, respectiv cunoașterea și anticiparea amenințărilor, prevenirea și limitarea riscurilor, protecția statului și a cetățenilor atât în mediu fizic, cât și virtual, contracararea acțiunilor ostile, promovarea intereselor naționale și a valorilor de securitate sunt, la rândul lor, influențate semnificativ de aceste noi linii directoare de abordare a securității. Eforturile susținute derulate în direcția dezvoltării culturii de securitate sunt augmentate de o astfel de abordare modernă a intelligence-ului și se concretizează în programele oferite de instituția de învățământ a Serviciului, de parteneriatele acesteia cu alte instituții academice din țară, dar și în inițiative independente ale diferitelor organisme care au conștientizat necesitatea și importanța unor astfel de demersuri.

Bibliografie

1. Buzan, B. (2000). *Popoarele, statele și teama*, ed. a II-a. Chișinău: Editura Cartier.
2. Gannon, J.C. (2008). Managing Analysis in the Information Age. În R.George, J.B. 3. Bruce (eds.). *Analyzing Intelligence: Origins, obstacles, and innovations*. Washington, DC: Georgetown University Press.
3. Honig, O.A. (2007). A new direction for theory-building in intelligence studies. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 20, 699-716. http://www.knowledgeinform.com/pages/CI_Glossary.htm.
4. Kent, S. (1949). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton, NJ.: Princeton University Press.
5. Lowenthal, M. (2000). *Intelligence: From Secrets to Policy*. Washinton DC: CQ Press.
6. Maior, G.C. (2009). Istoricism, legalism și teoretizare în studiul intelligence-ului. *Revista Română de Studii de Intelligence*. 1-2, 5-8.
7. Marinică, M., Ivan, I. (2009). De ce Intelligence. *Revista Română de Studii de Intelligence*. 1-2, 33-46.
8. Pherson, R.H. (2009). Rethinking National Security in a Globalizing World: A New Ecology. *Revista Română de Studii de Intelligence*. 1-2, 9-16.
9. Schreier, F. (2010). *Transforming intelligence services making them smarter, more agile, more effective and more efficient*. Viena: National Defence Academy Austrian Ministry of Defence and Sports
10. Sebe M. M. (2009). *Intelligence guvernamental și privat pentru competitivitate și securitate națională*. București: Editura ANIMV.
11. Thomas, S.T. (1988). Assesing Current Intelligence Studies. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 2 (2), 239.
12. Waltz, E. (2003). *Knowledge Management in the Intelligence Enterpris*. Boston: Artech House.
13. Warner, M. (2002). Understanding our craft. Wanted: A definition of intelligence. *Studies in Intelligence Journal*, 46 (3).